

ResearchGate vai julkaisuarkisto – vai molemmat?

Fakta Julkaistu 08.04.2016 klo 10:29 Kirjoittaja Irene Ylönen

Kun tutkija kirjoittaa artikkelin ja julkaisee sen lehdessä tai kirjassa, on hänellä sen jälkeen useampiakin keinoja parantaa tutkimuksensa näkyvyyttä. Yksi keino on tallentaa artikkeli julkaisuarkistoon – joko oman yliopiston ylläpitämään tai tieteenalakohtaiseen arkistoon. Toinen vaihtoehto on hyödyntää niin sanottuja tieteellisen sosiaalisen median kanavia, joista tunnetuimpia lienevät tällä hetkellä [ResearchGate](#), [Academia.edu](#) ja [Mendeley](#). Viimeksi mainittujen osalta monia tutkijoita askarruttaa kuitenkin se, saako artikkelin oikeasti tallentaa, milloin ja millaisena versiona. Näihin kysymyksiin voi olla yllättävän vaikeaa löytää yksiselitteistä vastausta.

Mitä sanovat kustantajat?

Kun käy läpi isojen kustantajien tutkijoille suunnattuja ohjesivustoja, useassa tapauksessa on hyvin vaikeaa löytää selkeitä ohjeita ResearchGateen ym. tallennettavien artikkeleiden osalta. Yksiselitteistä ohjetta en tätä kirjoittaessa löytänyt esimerkiksi [Wiley](#)n, [SAGE](#)n, the [Royal Society of Chemistry](#)n tai [Oxford University Press](#)in sivustolta. Tulkintojen tekeminen tässä asiassa on jätetty kokonaan tutkijan itsensä vastuulle.

Kovin vaikeaaahan ohjeiden antaminen ei ole, kuten [Taylor & Francis](#)in esimerkki osoittaa. Se opastaa kirjoittajiaan hyvin selkeästi:

”As a Taylor & Francis author, you can post your Accepted Manuscript (AM) on your departmental or personal website at any point after publication of your article (this includes posting to Facebook, Google groups, and LinkedIn, and linking from Twitter) [...] **Embargoes apply** if you are posting the AM to an institutional or subject repository, or to academic social networks such as Mendeley, ResearchGate, or Academia.edu.”

Kirjoittajalla on lupa tallentaa viimeinen käsikirjoitusversio embargoajan jälkeen. Taylor & Francis kohtelee siis ResearchGatea ym. kuten julkaisuarkistoja: säännöt tallentamiseen ovat samat. Samalla tavalla näitä palveluja kohtelee [Springer](#), mutta se on piilottanut maininnan asiasta ainoastaan open access -sivustonsa FAQ-osioon.

Toisenlaisen, mutta yhtä selkeän linjauksen on puolestaan tehnyt [Emerald](#), joka yksiselitteisesti kieltää julkaisemiensa artikkeleiden jakamisen tieteellisen sosiaalisen median kanavien kautta:

”Please note that Emerald does not allow the deposit of any version of your article to commercial repositories, such as ResearchGate, SSRN, Mendeley or Academia.edu.”

Jos Taylor & Francis ja Springer rinnastavat tieteellisen sosiaalisen median kanavat yliopistojen julkaisuarkistoihin, on Emerald päätynyt luokittelemaan ne puhtaasti kaupallisiksi toimijoiksi. Tämä lienee syynä ehdottomalle kiellolle. Ohje löytyi lopulta pitkän hakemisen jälkeen myös [Elsevierin](#) sivuilta. Elsevier sallii ainoastaan preprintien ja abstraktien jakamisen:

”You can share your preprint, article abstract or a link to your article on commercial sites”

On erikoista, että tähän mennessä harva kustantaja on halunnut tarpeeksi selkeästi ja ennen kaikkea näkyvästi ohjeistaa kirjoittajiaan siitä, miten toimia ResearchGaten ja kumppaneiden kanssa. Syitä tähän on varmasti monia, joista osaa voi vain arvailla. Tutkijan kannalta hankalaksi tilanteen tekee se, että tieteellisen sosiaalisen median kanavat itse ohjeistavat tutkijoita viime kädessä tarkistamaan tilanteen – mistäpä muualtakaan kuin kustantajalta. Esimerkiksi ResearchGate antaa ohjeen:

“You should always check your publisher conditions to make sure you are not breaching copyright conditions.”

Vastuu tallentamisesta on siis täysin tutkijalla, joka ei välttämättä saa kustantajaltaan tarpeeksi selkeitä ohjeita.

Tieteellisen sosiaalisen median kanavat – mitä ne oikeastaan ovat?

Yksi syy tiedon puuttumiseen kustantajien sivustoilta voi olla puhdas epä tietoisuus ja tilanteen seurailu. Valtaosa isoista kustantajista näyttää painivan jonkinmoisen tulkintaongelman kanssa: mitä tieteellisen sosiaalisen median kanavat ovat ja miten niihin pitäisi suhtautua? Ovatko ne julkaisuarkistoja? Onko esimerkiksi ResearchGatessa oleva tutkijan profiili rinnastettavissa tutkijan henkilökohtaiseksi internet-sivustoksi? Ja ennen kaikkea, ovatko ne kaupallisia toimijoita ja mitkä niiden päämäärät ovat?

Jos katselee kustantajien nykyisiä ohjeita koskien kirjoittajien oikeuksia omien artikkeliansa jakamiseen, juuri yllämainitut ovat oleellisia kysymyksiä. Mikäli ResearchGatessa oleva profiili ymmärretään kirjoittajan oman internet-sivun kaltaiseksi, nykykäytänteiden mukaan suuri osa kustantajista sallii artikkelien jakamisen heti julkaisemisen jälkeen, osa sallii jopa kustantajan lopullisen PDF-version käyttämisen. Ei siis ihme, että etenkin toimintansa alkuvaiheessa tieteellisen sosiaalisen median palvelut halusivat itse esittäytyä nimenomaan alustoina, jolle tutkija voi luoda oman henkilökohtaisen sivustonsa.

Mikäli ResearchGate ym. rinnastettaisiin julkaisuarkistoihin, ohjeistus olisi myös hyvin selkeää: lähes jokaisen isomman kustantajan sivuilla on tarkat ohjeet siitä, mikä artikkelin versio on mahdollista tallentaa ja voiko sen tallentaa heti vai vasta julkaisuviiveellä. Tiedot voisi lukuisten lehtien osalta tarkistaa myös [Sherpa/Romeo](#) -palvelusta. Tällä hetkellä ainakin ResearchGaten sivustolta voi päätellä, että se haluaa lukea itsensä nimenomaan julkaisuarkistokategoriaan kuuluvaksi.

Tämän tulkinnan ongelmana on kuitenkin se, että palvelut eroavat oleellisesti yliopistojen ylläpitämistä julkaisuarkistoista. Kirjastojen ylläpitämät yliopistojen julkaisuarkistot mahdollistavat

aineistolle pitkäaikaissäilytyksen. Tätä eivät tieteellisen sosiaalisen median kanavat lupaa. Julkaisuarkistoissa aineistojen metadata on olemassa ja laadukasta, toisin kuin esimerkiksi Academia.edussa. Julkaisuarkistoihin tallennettu aineisto on oikeasti avointa, myös tiedon louhinnan näkökulmasta. Tieteellisen sosiaalisen median kanavat eivät salli datan viemistä palvelujen ulkopuolelle.

Oleellisin ongelma sekä kustantajan että ennen kaikkea artikkeleitansa jakavan tutkijan kannalta lienee palveluiden kaupallisuus, mikä vaikuttaa oleellisesti myös edellä mainittuihin mahdollisiin tulkintoihin. Kaupallisuus on tosin pyritty häivyttämään näkyvistä – esimerkiksi Academia.edu käyttää nimessään päätettä, jonka voisi kuvitella viittaavan julkiseen, koulutusta antavaan organisaatioon palvelun ylläpitäjänä. Näin ei suinkaan ole. Kyseessä ovat puhtaasti kaupalliset palvelut, joiden tulevaisuuden bisnesmalleja voimme vain ounastella. Mallia toimintaan on otettu muun muassa Facebookista, jonka yhtenä tavoitteena on kerätä tietoa käyttäjistään. Jos Facebookin utelut ja vakoilut harmittavat, pitäisi myös tieteellisen sosiaalisen median kanaviin suhtautua yhtä penseästi.

Onko se sallittua, mikä ei ole erikseen kiellettyä?

Kun lukee kustantajien ohjesivustoja, yksi asia käy hyvin selväksi: yksikään iso kaupallinen kustantaja ei anna lupaa artikkelin lopullisen PDF:n tallentamiseen mihinkään kustantajan oman sivuston ulkopuoliseen palveluun, ainakaan ilman erillistä lupaa. Ehdoton kieltäminen on olemassa niin Elsevierillä, Wileyllä, Springerillä, Emeraldilla, SAGElla kuin Taylor & Francisillakin. Tästä huolimatta tieteellisen sosiaalisen median palvelut ovat täynnä tutkijoiden sinne tallentamia valmiita PDF:itä. Ja tästä huolimatta niiden on myös pääsääntöisesti annettu siellä olla: vain Elsevier on puuttunut omien artikkeliansa jakamiseen Academia.edussa vuonna 2013.

Koska tieteellisen sosiaalisen median palveluita on piiloteltu kustantajien ohjeissa, tutkijat ovat tulkinneet vaikenemisen varsin pragmaattisella tavalla: se mikä ei ole erikseen kiellettyä, on siis sallittua. Monelle tutkijalle valmiin artikkelin jakamisesta on tullut jo vakiintunut tapa. Lisäksi 2010-luvun tutkija saattaa jo katsoa oikeudekseen jakaa oman artikkelinsa valmiin version – koettipa kustantaja tekijänoikeussäädöksillään kieltää sen tai ei.

Koska tieteellisen sosiaalisen median palvelut ovat kasvattaneet suosiotaan viime vuosina huimasti, on myös artikkelien määrä niissä räjähdysmäisesti kasvanut. Niinpä kustantajatkin ovat nyt havahtuneet. Parasta aikaa on meneillään usean suuren kustantajan yhteisprojekti Academia.edun, ResearchGaten ja Mendeleyn kanssa, jossa on tavoitteena sopia toiminnalle suuntaviivoja. Tilanne on kustantajille osin kiusallinen: he eivät halua profiloitua tahoksi, joka estää tutkijoiden välistä tieteellistä kommunikaatiota – keskustelu tekijänoikeuksien ympärillä käy muutenkin kiivaana. Toisaalta kustantajilla on puolustettavana omat taloudelliset intressinsä. On mielenkiintoista nähdä, mihin lopputulokseen projektissa päästään – johtaako se esimerkiksi johonkin yhteiseen tavoitteeseen? Useat kustantajat ovat jo luvanneet ainakin selkeyttää omaa kantaansa asiaan.

Minne tallennan artikkelini?

Miten saada tutkimukselleen enemmän näkyvyyttä? Tämä on kysymys, jonka äärellä monet tutkijat tällä hetkellä askaroivat. Jos rinnakkain asetetaan oman yliopiston julkaisuarkisto ja tieteellisen sosiaalisen median kanavat, hyvä vastaus otsikon kysymykseen voisi olla: tallenna molempiin, mutta ainakin julkaisuarkistoon. Molemmilla on omat plussansa ja miinuksensa, joiden perusteella tutkija voi tehdä omat ratkaisunsa julkaisujensa jakamisesta ja näkyvyytensä lisäämisestä.

Julkaisuarkiston plussaa:

- Niissä yliopistoissa, missä kirjasto hoitaa artikkeleiden tallentamisen yliopiston omaan julkaisuarkistoon, tallentaminen on tutkijalle äärimmäisen helppoa: toimita artikkelisi käsikirjoitusversio kirjastoon, kirjasto hoitaa loput.
- Artikkelit näkyvät, ja ne löytyvät erinomaisesti
- Tutkimusrahoittajien vaatimukset julkaisemisen avoimuudesta täyttyvät
- Hyväksytyä ja laillista, kustantajien kanssa sovittua toimintaa
- Pitkäaikaissäilytys taattua
- Datan louhiminen sallittua
- Ei harrasta sähköpostitusta eikä kehota ahkerasti kirjautumaan palveluun omilla Facebook-tunnuksilla. Ei kerää käyttäjästään tietoja.
- Julkaisuarkistotkin kehittyvät; uusia toiminnallisuuksia kehitteillä

Julkaisuarkiston miinusta:

- Ei mahdollisuutta tutkijoiden verkostoitumiseen
- Ulkoasultaan toistaiseksi tylsäköjä verrattuna tieteellisen sosiaalisen median palveluihin
- Edellyttää lievää asennemuutosta: tutkijan on oltava valmis julkaisemaan artikkelinsa useimmiten käsikirjoitusversiona, ilman kustantajan viimeisteltyä layoutia

Tieteellisen sosiaalisen median plussaa:

- Mahdollistaa tutkijoiden verkostoitumisen; osa palveluista hoitaa tämän leiviskänsä paremmin, osa heikommin
- Mahdollisuus keskusteluun ja tiedon (esim. tiedeuutiset, avoimet työpaikat) jakamiseen laajemmin
- Täsmällisempi kuin julkaisuarkisto (jos täsmällisyyttä haluaa): artikkelin lukijakuntana tutkijayhteisö
- Mahdollisuus seurata helposti oman tutkimusalan julkaisutoimintaa

Tieteellisen sosiaalisen median miinusta:

- Toiminnan epämääräisyys: mitä tutkija saa tallentaa ja milloin?
- Jos kustantajat tällä hetkellä syystä tai toisesta katsovat läpi sormiensa lopullisten PDF:ien jakamista heti artikkelin julkaisemisen jälkeen, emme tiedä, mitä tapahtuu jatkossa.
- Kaupallisten palveluiden toiminnan jatkuvuus – epävarmaa
- Eivät täytä rahoittajien avoimuuden vaatimuksia
- Eivät takaa artikkelien säilyvyyttä
- Eivät salli datan louhintaa

Lähteitä:

- Clarke, Michael, [The End of an Era for Academia.edu and Other Academic Networks?](#) Luettu 30.3.2016.
- Kustantajien tutkijoille suunnatut ohjesivustot: [Elsevier](#), [Emerald](#), [OUP](#), [the Royal Society of Chemistry](#), [SAGE](#), [Springer](#), [Taylor & Francis](#), [Wiley](#).
- [STM Consultation on Article Sharing](#). Luettu 30.3.2016
- [A social networking site is not an open access repository](#). Office of Scholarly Communication, University of California. Luettu 30.3.2016